

Політика колонізації шкільної та вищої освіти в Галичині у складі Польщі (1867-1918 рр.)

УДК 342.56(019)

За сучасних умов реформування освіти в Україні особливо актуальним є вивчення історичного досвіду організації освіти на українських землях, зокрема в Галичині.

Метою наукової статті є врахування даного історичного досвіду для вироблення правильних підходів в процесі здійснення реформи в шкільній та вищій освіті.

В Галичині, переважно населеній українцями, було надано повну політичну, економічну і культурну перевагу польським поміщикам і буржуазії. Один з тодішніх авторів відверто визнавав, що "Галичина лише формально залишалася австрійською провінцією з австрійською конституцією, австрійськими законами, австрійським правосуддям і адміністрацією. В дійсності ж все управління краєм, здійснення правосуддя і представництво краю перейшли до рук шляхтичів, які, обійшовши конституційні закони, запровадили в Галичині порядки терору, хабарництва і прямого насильства".[10] Маючи на своєму боці центральний уряд, тримаючи в своїх руках усю державну управу Галичини і крайове самоврядування, розпоряджаючись величезною земельною власністю, всілякими грошовими і культурними засобами, поляки всіма силами боролися з українським рухом. Цей справедливий висновок підтвердив академік АН України І. Крип'якевич. Він писав: "Коли в 1867 році польська аристократія ввійшла в порозуміння з династією Габсбургів, вона зобов'язалася підширати австрійську державну політику, а за те здобула для себе необмежену владу в Галичині – право безконтрольно розпоряджатися всіма силами країни. Польська шляхта поставила собі завдання створити в Галичині базу для майбутньої польської держави і до цих стремлень притягла все польське громадянство, звертаючи його проти українського народу. Хоч у Галичині формально були обов'язкові австрійські конституційні закони, проте їх приватурево так, щоб полякам заповнити надзвичайні привілеї, а можливості національного розвитку українців звести нанівець".[5]

Панівні польські кола, захопивши в свої руки всю крайову адміністрацію, суд, школи, університет та різні культурно-освітні установи, перетворили їх у знаряддя свого панування на західноукраїнських землях. 22 червня 1867 року австрійський уряд видав закон, який санкціонував політику колонізації школи в Галичині. У 1869 році польська мова була введена в суді і в управлінні. Незабаром (1879р.) був колонізований університет у Львові, а в 1884 році польська мова стала офіційною на залізничному транспорті.

Панування польських поміщиків у галицькому селі було настільки велике, що вони зберегли за собою право так званої презентації, тобто вибору парафіяльних священників, які лише після цього призначалися єпископом.

Боротьба навколо мови велася не тільки в австрійському парламенті, але й в крайовому сеймі. Законодавство, щоправда, встановлювало, що в крайових сеймах можуть вживатися мови даного краю, але цього положення не дотримувалися. У Галичині офіційною мовою вважалася польська. І лише на початку ХХ ст. в Галицькому крайовому сеймі почала допускатися, з великими обмеженнями, українська мова. Слід підкреслити, що українські депутати неодноразово порушували перед сеймом питання про користування рідною мовою як в сеймі, так і в окремих крайових установах, але безрезультатно. Так, коли група депутатів-українців у 1888 році внесла пропозицію про обов'язок маршалка відкривати і закривати сесії польською і українською мовами

та відповідати на українські заяви на українській мові, польська сеймова більшість з обуренням виступила проти цієї законної вимоги.[6]

Внаслідок жорстокого соціального і національного гніту переважна більшість дітей Галичини зовсім не вчилася в школі. В Крайовій шкільній раді, яка під контролем Галицького сейму керувала початковими і середніми школами, урядували польські і австрійські чиновники.

Щоправда, в 1908 році у Східній Галичині були 2343 початкові українські школи, але до них призначали учителів-поляків, які не володіли українською мовою. А шкільні інспектори радили дітям в українських школах переходити на польську мову. Тому не випадково галицькі українці вимагали поділу Крайової шкільної ради на українську для українських і польську для польських шкіл, бо, як писав М. Грушевський, "яке велике діло, щоб народ мав школу добру на своїй рідній мові – без цього не може бути він просвіченим, заможним, щасливим..." [2]

Якщо в селі все ж і були початкові школи українські, то в містах їх майже не існувало. Наприклад, у Львові в 1910-1911 навчальному році з 39 початкових шкіл було 38 польських. У результаті такої політики серед українського населення Галичини ще на початку ХХ ст. було 79,8% неписьмених.[4]

У 1910 році в краю існувало 67 державних середніх шкіл. За законом від 22 червня 1867 року відкриття середньої школи в Галичині залежало від рішення Галицького сейму, який намагався всілякими засобами колонізувати західноукраїнські землі і не дбав про збільшення кількості українських шкіл. Галицьким сеймом було встановлено, що навчання в середніх школах на території Галичини повинно проводитись польською мовою, що ж до української мови, то вона допускалася тільки в окремих випадках і за дозволом сейму. В результаті такого положення тривалий час існувала лише одна так звана Академічна українська гімназія у Львові. І лише після довгої боротьби в сеймі пізніше були відкриті ще чотири українські гімназії: у Перемишлі /1887/, Коломиї /1898/ і Станіславі /1905/, а паралельні /окремі українські/ класи (з 1907 року) - в Бережанах і Стрию. Одна українська гімназія припадала на 655889 українців, в той час як одна польська - на 33506 поляків.[7]

І тут мав рацію колишній професор Львівського університету М. Грушевський, стверджуючи, що заснування нових українських середніх шкіл доводилось випрошувати і вимолювати у польських верховодів, а властиво виторговувати за які-небудь поступки з інших українських домагань.[3]

Ще гірше виглядала справа з вищою освітою. Навчання у Львівському університеті велось на польській мові і майже виключно польською і німецькою професурою. Навіть такий видатний представник української інтелігенції як Іван Франко не міг одержати посаду доцента. Українці вимагали створення на своїх землях українського університету, але вимога ця не була задоволена австрійським урядом. В університеті часто доходило до кривавих сутичок між польською шовіністичною молоддю і студентами-українцями. Під час однієї з таких сутичок у 1910 році був убитий студент-українець юридичного факультету Адам Коцко. [4]

Тривалий час у Галичині, як і в усій Австрії, до навчання у вищій школі не допускались жінки. Лише в 1897 році вони були допущені до навчання на філософському (він об'єднував кафедри як природничих так і гуманітарних наук), а в 1900 році - на медичному факультеті Львівського університету. Юридичний факультет і Львівський політехнічний інститут, незважаючи на ряд заходів, аж до розпаду Австро-Угорщини залишалися недоступними для жінок.

Для українців Галичини освіта фактично була недоступною. Австро-угорські колонізатори і польські поміщики всіма силами перешкоджали культурному розвитку робітників і селян. Трудове населення було відсталим, неписьменим, що полегшувало

польському уряду проводити свій політичний і економічний гніт щодо населення Галичини. Коли на одному з засідань Галицького сейму обговорювалось питання про можливість відкриття кількох нових початкових шкіл, поміщицький депутат Оскард відверто заявив: "Що стосується народних шкіл, то не добре те, що панове, хочете їх поширювати... бо як всі почнуть горнутися до школи, то не буде кому працювати".[9] Трохи пізніше селянський депутат Гурик, характеризуючи стан освіти на селі, навіть у сеймі слова одного повітового старости, що "всяка освіта для селянина є шкідлива, бо селянинові – плуг і лопата".[9] А в 1906 році Крайова шкільна рада офіційно дала вказівку не приймати сільських дітей до міських шкіл.

Яскравим прикладом повного ігнорування інтересів українського народу можуть бути і рішення влади про розподіл коштів крайового бюджету. За бюджетом 1912 року з фонду допомоги приватним школам українські навчальні заклади одержали лише 350 крон. У тому ж році Галицький крайовий сейм виділив 10 тисяч крон на польські і українські спортивні товариства. Але з цієї суми українські товариства одержали всього 575 крон. [1]

1. Галичина, Буковина, Угорська Русь. – М., 1915, с. 85.
2. Грушевський М. С. Про українську мову і українську школу. К., 1991.
3. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. К., 1990.
4. Історія Львова в документах і матеріалах. Збірник документів і матеріалів. К., 1986.
5. Крип'якевич І. П. Історія України. Львів, 1990, с. 286.
6. Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX ст.). Львів, 1966. 40-44.
7. Кульчицький В. С. Галицький сейм в системі колоніального апарату Австро-Венгрії. Автореферат кандидатської дисертації. М., 1953.
8. Кульчицький В. С. Крайова шкільна рада – знаряддя національного гноблення трудящих Галичини /1867-1918 рр./ - Проблема правознавства. Випуск 15. К., 1970.
9. Кульчицький В. С. Галицький крайовий сейм – знаряддя соціального і національного пригнічення трудящих /1861-1918рр./-Вісник Львівського університету. Серія юридична, 1958.
10. Цит. За працю Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині. С. 20

Присташ Л. Т. Політика колонізації шкільної та вищої освіти в Галичині у складі Польщі (1867-1918 рр.)

Дана наукова стаття спрямована на науковий аналіз історичного досвіду з питань організації освіти в Галичині у складі Польщі в період з 1867 по 1918 рік з метою використання даного матеріалу для вдосконалення національної освіти.

Ключові слова: Галичина, Польща, колонізація, шкільна і вища освіта.

Присташ Л. Т. Политика колонизации школьного и высшего образования в Галичине в составе Польши (1867-1918 гг.)

Данная научная статья направлена на научный анализ исторического опыта по вопросам организации образования в Галичине в составе Польши в период с 1867 по 1918 год с целью использования данного материала для совершенствования национального образования.

Ключевые слова: Галичина, Польша, колонизация, школьная и высшее образование.

This article is focused on scientific analysis of the historical experience of organizing education in Galicia as part of Poland in the period from 1867 to 1918 in order to use this material for the improvement of national education.

Keywords: Galicia, Poland, polonization, school and highest education.

Савстчук Н. М.

Оригінальні ідеї державотворення у державно-правовій думці М. Драгоманова та І. Франка

УДК 340.12

В статті досліджуються питання бачення суспільного ідеалу видатними українськими мислителями М. Драгомановим та І. Франком, їх спільні погляди на необхідність реального забезпечення прав і свобод людини і з цією метою удосконалення держави на засадах утвердження правового статусу особи, розвитку місцевого самоврядування. Ці питання є актуальними для сучасного українського державотворення. *Метою дослідження* є аналіз державно-правових поглядів видатних мислителів щодо прав і свобод людини, принципів організації місцевого самоврядування.

Філософія національної ідеї припадає на добу XIX століття. Тому на порядку денному цього часу ставало питання щодо варіантів політичного життя націй, перспективи розвитку різних народів. Ця ідея почала зароджуватися і на українських землях, які в той час були розділені між Австро-Угорською і Російською імперіями. Щоб не відступити від історичної правди, треба визнати, що вироблення філософії української національної ідеї та основних її пріоритетів належить вітчизняним інтелектуалам, які були об'єднані в Кирило-Мефодіївському товаристві, в програмних документах якого Україна вперше постає як самостійна філософсько-державна проблема. Було поставлено питання щодо ліквідації самодержавства, кріпацтва, прагнення нового суспільного ладу на засадах свободи, справедливості і рівності, утвердження права українського народу на гідне місце в світовій історії.

Український національний рух, започаткований кирило-мефодіївцями в другій половині XIX століття, почав набувати подальшої ходи, яку уже неможливо було зупинити навіть силою двох імперських держав. І його розвиток, за висловом М. Грушевського, прямою лінією безупинно вів до Центральної Ради. Мається на увазі те, що народницька інтелігенція почала широко розгорнути просвітницьку роботу в масах. В багатьох містах України, в тому числі в стінах Київського університету, створюються самодіяльні напівлегальні або легальні організації ліберально-демократичної інтелігенції, засновується журнал "Основа". Однак безпосереднє теоретичне вироблення національної ідеї, а також обґрунтування зв'язаних з нею державно-правових концепцій належить видатним українським мислителям М. Драгоманову та І. Франку.

Український філософ, публіцист, громадський діяч – М. Драгоманов в 70-х роках XIX століття бере активну участь в Київській громаді, а згодом стає лідером її "лівого" крила. Антиукраїнський Валуєвський указ про заборону української мови царизмом суттєво вплинули на М. Драгоманова. З цього приводу вчений писав, що він "...за природною реакцією зайнявся старанніше вивченням українських питань,